

Härlövs kyrkogård

Allbo kontrakt

Växjö stift

Jessica Wennerlund
Smålands museum rapport 2007:32

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Härlövs kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 11
Beskrivning av enskilda kvarter	sid 15
Sammanfattning	sid 20
Ordförklaringar	sid 23

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svengård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremation av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkor, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen ”Finnveden och Njudung” vilka tillsammans med virdarnas land ”Värend” kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härad och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tvetå, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tvetå och Vista härader till stiftet i Växjö.

Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspeland, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

HÄRLÖVS KYRKOGRÅRD

Härlövs by ligger i Härlövs socken, Allbo kontrakt, Alvesta kommun, Kronobergs län, Växjö stift.

HÄRLÖVS KYRKOGRÅRD

Kyrka och kyrkomiljö

Kyrkan är mycket vackert belägen vid sjön Furen. Kyrkan ligger mitt i byn, med sin samlade bebyggelse. Det laga skiftet som genomfördes i slutet av 1800-talet, utfördes aldrig i Härlöv, därför har byn kvar sitt sammanhållna utseende.

I mitten av 1600-talet var den gamla träkyrkan i Härlöv helt fallfärdig. Genom gåvor från sockenbor och personer som bodde så långt bort som bland annat Växjö, Kalmar, Kristianstad och Stockholm kunde församlingen bygga en kyrka i sten som stod färdig 1695. Trots det sena byggnadsåret har kyrkan en medeltida planform och ger ett ålderdomligt intryck. Kyrkan har ett rektangulärt långhus, halvrund absid, sakristia i norr och vapenhus i väster. Taken är spånklädda.

Härlövs kyrka är känd som en offerkyrka. Redan under medeltiden hade den dåtida träkyrkan fått rykte som offerkyrka. I en av Härlövs kyrkoböcker från 1700-talet, står att det funnits en offerkälla på samma plats som kyrkan nu står. Ytterligare en offerkälla, numera igenfylld, lär ha funnits vid Lyrkolyckan, nära sjöstranden. Bland de mer speciella interiördetaljerna i kyrkan är en snidad mariaskulptur i trä från 1200-talet.

Kyrkogårdens historik

Kyrkogården omgärdas av en gråstensmur. En trädkrans sträcker sig runt delar av kyrkogården. Ingångar finns i öster på ömse sidor om klockstapeln och i väster, där en trappa leder ned till Kyrkparken. I öster finns en klockstapel som är en av de intressantaste i Småland. Den härstammar från medeltidens slut och byggdes troligen 1485, enligt resultat efter dendrokronologisk analys, som utförts på klockstapelns bärande stockar.

Klockstapel är en så kallad tornstapel, en typ som är ovanlig i både i Småland och i landskapen norrut. Klockstapel

är uppförd med en ytterram av resta stolpar som är något inåtlutande. Dessa är utvändigt brädfodrade, vilket ger stapeln ett intryck av ett slutet torn. Detta förstärks av den spetsformade höga takhuven. Klockorna är upphängda i en fristående stolpkonstruktion inne i tornet. Denna stolpkonstruktion byggdes omkring 1690, troligen i samband med att en ny och större klocka införskaffades.

Kyrkogården har så vitt man vet utökats vid tre tillfällen 1825, 1832 och 1886. De båda ingångarna i öster verkar kanske vara en för mycket, men den södra grinden användes förr av männen och den norra grinden av kvinnorna. Det sägs också att den norra grinden ursprungligen var avsedd för att självspillingars kista skulle bäras den vägen, den har dock aldrig använts till detta ändamål.

På äldre fotografier över Härlövs kyrka och kyrkogård syns det att många av gravarna varit grusgravar prydda med en gravkulle täckt med förslagsvis murgröna eller vintergröna. Två gjutjärnskors var placerade i kvarter B strax nordväst om klockstapeln. När man jämför de gamla fotona med dagens kyrkogård upptäcker man att de äldre gravstenarna har försvunnit och ersatts av nya.

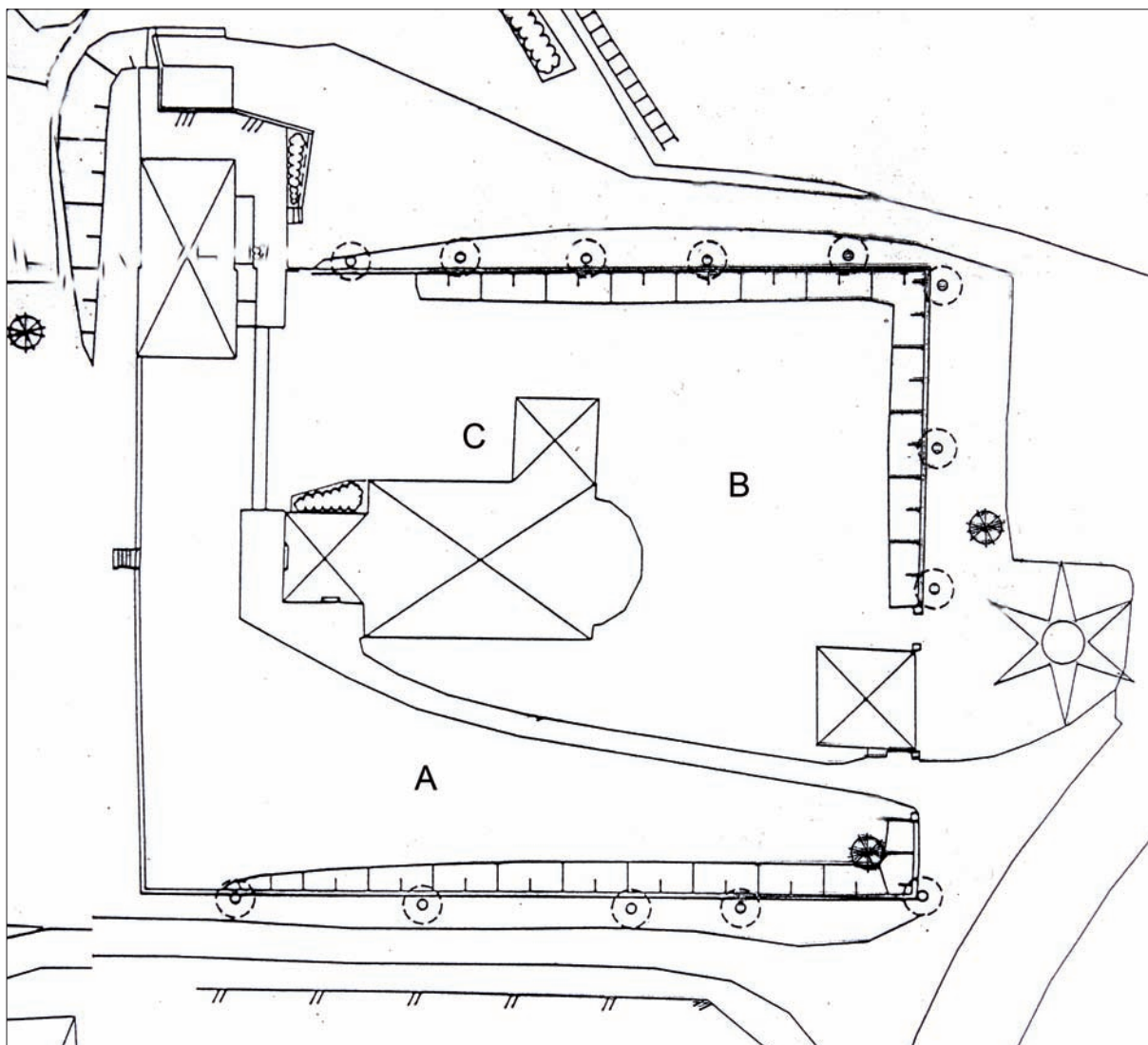

Kyrkan och kyrkogården från söder

Händelsehistorik

- 1273 Härlöv var socken med egen kyrka enligt Sv Dipl nr: 565 och 742. Detta år gav nämligen prästmannen Petrus i Berg 1 mark till ”Haeraelde” kyrka i samma testamente som han ”bestämde sitt praedium in Haeraelde med de alla lagor åt Nydala kloster”
- 1485 Klockstapeln uppfördes troligen detta år.
- 1695 Nuvarande kyrkan uppförs.
- 1825 Kyrkogården utvidgades.
- 1832 Kyrkogården utvidgades.
- 1886 Kyrkogården utvidgades. En ny mur av huggen sten fick omgärda kyrkogården. Grindarna av järnsmide ersatte de gamla av trä (Växjöbladet 681128) Kyrkan genomgick en omfattande inre och yttre renovering.
- 1922 Begäran om att utföra förut beviljad omtäckning av klockstapelspiran med maskinkluven ek spån istället för handkluven sådan, då handkluvet spån inte gick att få tag på.
- 1930 Gravkullar fanns på gravarna. Det fanns inga gravar norr om kyrkan. (Nya Växjöbladet 300120)
- 1970-t För samlingsborna röjde upp och planerade det markområde, även kallad Kyrkparken, som är beläget mellan kyrkan och sjön.
- 1984 Förslag för tillbyggnad av ekonomibyggnad
- 1987 Klockstapeln daterades genom dendrokronologi till 1485 av Thomas Bartolin Kvartärsgeologiska avdelningen på Lunds Universitet
- 1993 Förslag till reparation och rödtjärning av klockstapel.
- 1995 Förslag till reparation och rödfärgning av klockstapel.
- 1999 Tillstånd till avverkning av två lönnar i trädkransen vid kyrkogården.
- 2001 Tjärning av kyrkans tak samt rödtjärning av klockstapel

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅDEN IDAG

Gravkarta över Härlövs kyrkogård. Norr är uppåt på kartan.

Allmän karaktär

Härlövs kyrkogård är en liten kyrkogård som endast innehåller två kvarter där begravningar sker och ett mindre kvarter norr om kyrkan för gravstenar som tagits ur bruk. Gravvårdar av olika typ finns i de båda kvartererna som används. Särskilt kvarter A ger en mångfasetterad och skiftande karaktär, vilket är vanligt på mindre landsortskyrkogårdar. De olika gravvårdstyperna visar hur den rådande stilen förändrats under 1900-talet. Några särskilt gamla gravvårdar finns inte, den äldsta är från 1891. Kyrkogården ligger mycket vackert strax intill sjön Furens strand. Grönområdet närmast sjön bildar en helhet tillsammans med kyrkogården. Kyrkan och kyrkogårdens lilla format tillsammans med de tilltalande omgivningarna skapar en harmonisk karaktär.

Omgärdningar

Kyrkogården omgärdas av en stenmur. Den övervägande delen är uppbyggd av grovhuggen kvadersten i granit, där stenarna är lagda i två varv. Den västra delen är uppbyggd av mer oregelbundna stenar. I norr, öster och väster finns en vall på insidan av muren, medan murens överkant i väster är i jämnhöjd med kyrkogårdens markyta. Höjden på muren varierar från ca 0,9 meter i öster till 1,3 – 1,4 meter i väster.

Muren är uppbyggd av grov kvadersten i öster och mer oregelbundna stenar i väster

Vid klockstapelns i öster finns två ingångar med järnsmidesgrindar

Trädkransen i söder av unga lindar

I nordvästra delen av kyrkogården finns ingen mur utan där är en ekonomibygnad placerad.

Ingångar

I öster, söder om klockstapelns finns en konstfull dubbel järnsmidesgrind. Grinden flankeras av formhuggna grindstolpar av släthuggen granit. Vid inventeringstillfället var större blomkrukor i keramik placerade på grindstolparna. En likadan grind, fast enkel finns på samma mursida, men norr om klockstapelns. Inga blomkrukor fanns på dessa grindstolpar.

I väster finns en trappa upp till kyrkogården. Trappan har trappsteg av grovhuggen granit och ledstänger av svartmålad järnrör. En uppfartsramp kantad med staket av ligande plank fästa i järnstöttor, leder upp till ekonomibygnaden i nordväst.

Vegetation

Runt kyrkogården finns en trädkrans med skiftande karaktär. Trädkransen består av björkar som är planterade utanför kyrkogårdsmuren i norr och i öster, norr om klockstapelns. I söder finns delvis en trädkrans av unga lindar. En stor lönn växer utanför sydöstra hörnet av muren.

I norr på kyrkogården växer en prydnadsapel. En syrenbuske har sin växtplats innanför muren i sydväst och en liten rhododendron finns norr om kyrkans absid. Likaledes växer rhododendronbuskar norr om vapenhuset. En kaprifol breder ut sig vid ekonomibygnadens södervägg.

Väster om kyrkogården finns Kyrkparken ett grönområde ned mot sjön Furen. Området är gräsbevuxet med björkar, prydnadsbuskar som syren och olvon samt ormbunkar. Parkbänkar och papperskorgar är utsatta.

Gångsystem

Från grinden söder om klockstapelns sträcker sig en grusgång fram till vapenhuset. Mitt för ingången i vapenhuset står två vitmålad parkbänkar i trä och gjutjärn. På samma plats finns även två gatlyktor i svartmålat gjutjärn.

Från grusgången vid vapenhuset går en gång belagd med sjöstensplattor till ekonomibygnaden och därifrån nerför uppfartsrampen. I närheten av ekonomibygnaden finns

Gångarna på Härlövs kyrkogård är grusade. Bilden visar ett parti väster om kyrkan.

Härlövs kyrkogård ligger vackert vid sjön Furen. På bilden långa breda gravvårdar, låga rektangulära och högresta i kvarter A

Ekonomibygnaden i nordvästra delen av kyrkogården

två enklare parkbänkar av trä och järn. Utanför grinden norr om klockstapeln är ett mindre område belagt med marktegel.

Gravvårdstyper

Härlövs kyrkogård härstammar från medeltiden. Några särskilt gamla gravvårdar finns dock inte, den äldsta är från 1891. Inom kyrkogårdens kvarter finns en mängd gravvårdstyper från 1890-talet och framåt. Kvarter A söder om kyrkan ger ett något mer påkostat intryck med fler stora och imponerande gravvårdar. Kvarter B har en mer återhållsam karaktär. Den vanligaste typen av gravstenar är den låga rektangulära. Andra är högresta gravstenar i diabas och låga långa. I kvarteren finns flera moderna träkors med detaljer i koppar/mässing. Ett smideskors med annorlunda utformning i kvarter B tillhör de mer exceptionella. Norr om kyrkan finns ett mindre kvarter med utrangerade gravvårdar. Bland dem finns både gjutjärnskors och högresta gravstenar.

Byggnader

I östra delen av kyrkogården, nära kyrkogårdsmuren är klockstapeln placerad. Klockstapeln som står på en stengrund, är byggd av trä.. Stapelns grundform är kvadratisk och dess sidor svagt inåtlutande. Taket har en spetsig pyramidisk form. Den totala höjden är 20 meter, varav taket svarar för drygt hälften. Klockstapeln är klädd med rödtjärade spån och taket är täckt av svarttjärade. Konstruktionen är märklig såtillvida att den yttre formen präglas av klocktornets (av sydsvensk modell) karakteristika, men rymmer en typisk klockbock. Genom dendrokronologisk analys av trästolparna i konstruktionen konstaterades att klockstapeln är byggd omkring 1485.

I nordvästra delen av kyrkogården finns en ekonomibygnad med rödmålad locklistpanel, vita knutar, brunbetsade trädörrar och tegeltak.

Överst: Vy över del av kvarter A. De mindre bilderna visar fyra gravvårdar från kvarteret. En högrest obelisk, ett träkors med namnskylt i koppar, en stor håll i diabas och underst en låg rektangulär gravsten i grå granit.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarteret som inrymmer ca 50 gravvårdar är beläget i södra och västra delen av kyrkogården söder om grusgången. Detta kvarter har en blandad karaktär, med gravvårdar av olika typ. Alla är riktade mot öster. Den äldsta gravvården är från 1907, sedan är de ganska jämt fördelad fram i tiden. Rester efter stenramar, syns som spår i gräset vid tre gravar. Personer som kom från samma by eller gård, verkar ofta ha blivit begravda nära varandra. Tre gravstenar står avskilt söder om ekonomibyggnaden.

GRAVVÅRDSTYPER

Gravvårdarnas tillkomsttid är från hela 1900-talet och fram till vår tid i kvarter A. Det finns ett flertal högresta gravstenar, bland annat en ca två meter hög obelisk och en grovhuggen i grå granit. Fem av de högresta är en meter eller högre, några är lägre. Hällar förekommer i olika storlekar, både små och stora, varav en är riktigt stor (1,2 x 0,7 meter). En annan gravstenstyp som förekommer är de låga långa som var särskilt populära under andra fjärdedelen av 1900-talet. Den vanligaste gravstenstypen är den låga rektangulära som är frekventa från 1940-talet och framåt. En gravvård som skiljer sig från mängden är ett kors i trä från 1979, med namnskylt i koppar. Gravvårdar i diabas är vanligast, men grå granit är också väl representerade. En gravvård är i röd granit och en i trä.

Yrkestitlar på gravstenarna är ganska vanligt förekommande (14 st) och hemmansägare är den som förekommer mest. Några andra titlar är f d kommunalordförande, komminister och folkskollärare. By- eller gårdsnamn är ofta nämnda på knappt hälften av gravvårdarna. Exempel är Ringagård, Skräddaregård, Boda och Östregård. Psalmhänvisningar finns i flera fall (7 st). Exempel är psalmerna 378, 473, 477 och 658.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarterets blandade karaktär gör den mindre känslig för nytillskott i form av moderna gravvårdar. Dock bör de mer framträdande gravvårdarna få vara kvar så länge som möjligt, eftersom de ger kvarteret karaktär. Återanvända gravstenar kan vara ett alternativ till nya. Nya gravvårdar i annan storlek och material än den gängse kan också bevara kvarterets blandade karaktär.

Figur till vänster visar en del av kvarter B.

Nedan olika gravvårdar som finns i kvarter B.

Från vänster: Ett meterhögt kors i diabas, En marmorgravsten som pryder en barngrav och en modern gravsten i fri form i hallandsgranit (hallandia).

Nedersta raden från vänster: Ett smideskors, dekorerat med bland annat en ängel. En gravsten i diabas med Smålands landskapsvapen och längst till höger ett träkors prytt med tak i koppar.

Kvarter B

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarteret ligger runt kyrkan norr om grusgången. Totalt finns ca 50 gravvårdar i kvarteret. Av dessa är övervägande delen låga gravstenar. Gravvårdarna är riktade både mot öster och väster, dock alltid åt samma håll i samma rad. Rester efter stenramar syns på flera gravar. Äldsta gravvården är från 1900, en högrest gravsten i diabas. Två av gravstenarna har vänts på och återanvänts.

GRAVVÅRDSTYPER

Det stora flertalet av gravstenarna i kvarter B är låga rektangulära. De flesta är i diabas, några i grå granit och endast två i röd granit. Bland de fyra högresta gravstenarna, alla i diabas, är endast en lite högre, ca 1,3 meter hög. Bland de högresta finns även ett meterhögt kors. Två små hällar finns i kvarteret, en i diabas och en i röd granit. Två moderna gravstenar i fri form finns också.

Bland de mer speciella gravvårdarna är de tre träkorsen med skyltar i mässing eller koppar. Det ena korset har ett ”koppartak”. Alla korsen är från 1980-90-talen och en av dem tillhör en barngrav. Ännu en barngrav finns i kvarteret och den pryds av en gravsten i marmor. Ett smideskors i annorlunda utformning från år 1931, tillhör de gravvårdar som utmärker sig. Smideskorset har bland annat en ängel som dekoration.

På ett tiotal gravvårdar finns en yrkestitel nämnd. Hemmansägare är den vanligaste titeln, men några av de övriga är smedmästaren, soldaten och tågmästare. På ungefär hälften av gravvårdarna finns orts- eller gårdsnamn. Exempel är Borshult, Skräddaregård, Södregård och Kyrklyckan. Psalmhänvisningar är ungefär lika vanligt som yrkestitlar. Psalmer som omtalas är bland annat 237, 470, 473 och 561. Sentenser som nämns är ”Låt barnen komma till mig” och ”Minnets lever”. En gravsten är dekorerad med Smålands landskapsvapen.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Även kvarter B är av blandad karaktär och mindre känsligt för nytillskott. Dock är den största delen av gravvårdarna låga. Nya gravvårdar bör hålla sig till dessa mått. Inslaget av gravvårdar i andra material (trä, metall) gör detta kvarter lite ovanligt. Nya gravvårdar kan mycket väl tillverkas i dessa material och på så sätt bidra till en speciell karaktär i kvarteret.

Äldre gravårdar som tagits ur bruk är placerade norr om kyrkan i kvarter C.

Kvarter C

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter C är egentligen inte ett riktigt kvarter, utan gravvårdar som tagits ur bruk och placerats vid kyrkväggen norr om kyrkan i hörnet mellan långhus och sakristia. Den äldsta är från 1891.

GRAVVÅRDSTYPER

Den största andelen, åtta stycken är högresta gravstenar i diabas. Det finns även två med samma form och material, men som är lägre, ca halvmeterhöga. En högrest i granit som är krönt av ett kors har en oläslig text. Därutöver finns en liten häll i diabas från en barngrav och en liten häll i grå granit som har prytt en familjegrav. En låg kvadratisk i diabas är från 1931. Den äldsta gravstenen är en ca 0,8 meter hög i grå granit. Utformningen är ålderdomlig med tredelad topp. Vid sakristians vägg har två gjutjärnskors sin plats. De är från 1893 respektive 1895.

Yrkestitlar är vanligare (drygt hälften) bland dessa gravvårdar än i de övriga kvarteren. Hemmansägaren är vanligaste yrket, men lantbrukaren, skomakaren, f d kyrkovärden och målaren omtalas också. Orts- och gårdsnamn är ungefär lika vanligt. Exempel är Södregård, Härlöf Ringagård, Härlöf Östregård och Boda. Psalmhänvisningar förekommer med samma frekvens. Ett urval bland psalmerna som nämns är 203, 470, 477 och 483.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Det är visserligen bra att bevara de äldre gravstenar på en speciell plats på kyrkogården, men det är dock önskvärt att så många som möjligt får ha kvar sin ursprungliga plats i kvarteren, för att bevara den mångfasetterade karaktären. Med enbart nya gravvårdar får kvarteren lätt ett för enhetligt och anonymt utseende.

SAMMANFATTNING

Härlövs kyrka som byggdes 1695 och kyrkogård är mycket vackert belägen vid sjön Furen. Kyrkogården omgärdas av en gråstensmur. En trädkrans sträcker sig runt delar av kyrkogården. Ingångar finns i öster på ömse sidor om klockstapeln och i väster, där en trappa leder ned till Kyrkparken. I öster finns en klockstapel som är en av de intressantaste i Småland. Den härstammar från medeltidens slut och byggdes troligen 1485. Kyrkogården har så vitt man vet utökats vid tre tillfällen 1825, 1832 och 1886.

Det är en liten kyrkogård som endast innehåller två kvarter där begravningar sker och ett mindre kvarter norr om kyrkan för gravstenar som tagits ur bruk. Gravvårdar av olika typ finns i de båda kvarteren som används. Särskilt kvarter A ger en mångfasetterad och skiftande karaktär, vilket är vanligt på mindre landsortskyrkogårdar. Kvarter A söder om kyrkan ger ett något mer påkostat intryck med fler stora och imponerande gravvårdar. Kvarter B har en mer återhållsam karaktär. Den vanligaste typen av gravstenar är den låga rektangulära. Andra är högresta gravstenar i diabas och låga långa. I kvarteren finns såväl moderna träkors som smideskors med annorlunda utformning.

Både kvarter A och B är av blandad karaktär och mindre känsliga för nytillskott. Dock bör de mer framträdande gravvårdarna få vara kvar så länge som möjligt, eftersom de ger kvarteren karaktär. Återanvända gravstenar kan vara ett alternativ till nya. Nya gravvårdar i annan storlek och material än den gängse kan också bevara den blandade karaktären i kvarter A.

I kvarter B är den största delen av gravvårdarna låga och nya gravvårdar bör hålla sig till dessa mått. Inslaget av gravvårdar i andra material (trä, metall) gör detta kvarter B lite ovanligt. Nya gravvårdar kan mycket väl tillverkas i dessa material och på så sätt bidra till en speciell karaktär i kvarteret.

När det gäller de uppställda gravvårdarna norr om kyrkan som tagits ur bruk är förvisso bra att bevara de äldre gravstenar på en speciell plats på kyrkogården. Det är dock önskvärt att så många som möjligt får ha kvar sin ursprungliga plats i kvarteren, för att bevara den mångfasetterade karaktären i kvarteren. Med enbart nya gravvårdar får kvarteren lätt ett för enhetligt och anonymt utseende.

KÄLLFÖRTECKNING

Följande arkiv och litteratur har nyttjas i samband med inventeringen.

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.
Handlingar från Kungliga Byggnadsstyrelsen är inkluderade.

Klipparkivet vid Smålands museum: Härlövs kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Alvesta kommun, Byggärenden, Härlövs kyrka.

Lignell Alvar, 1989, Härlövs kyrka, Alvesta

Vassi Heidi, red, 1998, Kyrkobyggnader i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten

Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obelisken är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under

hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.

Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.

Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.

Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labradorgranit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.

Liggande natursten

Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlundar började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.

Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.

Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.

Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.

Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.

Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärلكransar placerades ibland på kullen.

Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.

Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.